

NA BAŠNÁROVOM KOPCI



Svetozár Hurban Vajanský

EKNIZKY.SK

NA BAŠNÁROVOM KOPCI

SVETOZÁR HURBAN VAJANSKÝ

eknizky.sk



Na Bašnárovom kopci by Svetozár Hurban Vajanský is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License, except where otherwise noted.

Od Prítrže po Bašnárov vedie suchoparná cesta. Na pravo v dolinke leží dedinka Bukovec, cele zahrabaná stromami, nad ktorými vypína sa lipa, akých je málo na lipohojnom Slovensku. Je to opravdový lipový obor, najmä jej výška je imponantná. Všetky vekové stromy okolo nej menia sa na nízke krovie, keď hľadáš s vršku na dedinu. Bár by ju chránila pieta slovenského srdca pred záhubou. Raz ju už ochránil pred Židom a jeho pažravosťou Ján Leška, vtedy farár bukovský. Škoda by bolo tohoto stromového monumenta, keď mramorových u nás niet. Nemá síce nápisu, ale možno, poet budúcich čias vypočuje z jej šumu nejakú slovenskú rapsodiou lepšej budúcnosti.

Šiel som v lete týmto krajom. Slnko páliło mocne s čistého neba. Zanechajúc kamenisté úhore, došiel som do Bašnárov, kopanic, pozostávajúcich z niekoľko domov a hospodárskych stavísk. Domy a staviská potešia dušu slovenského človeka. Vidíš pred sebou stavbu na poschodie, čistú, bielu, mocnú. Dvor široký, pohodlný, štvorku v. ňom možno obrátiť. Brána s veľkým solídnym oblúkom vedie pod šopu. Tam sú silné dva vozy na železných osiach, nové pluhy. Stajne naplnené tučným dobytkom. Vysoký kamenný násyp vedie k dverám do príbytku. Dvermi vstúpiš do siene, zo siene do kuchyne. Ako to tam jasá všetko čistotou. Na ľavo je predná izba, veľká, jasná — páchne z nej sviežopečeným chlebom. Nábytok a riad je v nej ako všade u zámožných slovenských sedliakov: v ľavom kúte stôl, okolo lavice, nad stolom na fogaši pestré čbány, misky a pekne vyrovnaný rad pohárikov. Na stene obraz Luthera. V prostriedku stojí on, okolo neho na menších obrázkoch výjavy z jeho života. Najdeš i Kuzmányho i Jozeffyho. Za roštom je domáca bibliotéka: biblia, tlstý Tranoscius, snár, postilla, kalendár. Na dvoch posteliach periny až po samú poval, a ktoré nemajú už miesta, visia nad posteliami na hambáľkoch. Plachty postelné vyšité sú koketne červeným pamukom, v kúte nad stolom stojí trojuholná kasnička — schránka peňazí a písomností. I nešťastná daňová knižka tam špatí svet Boží, a nepobije sa s piatkami vedľa nej ležiacimi.

Pusto bolo u Bašnárov, keď som zastal pred najkrajším domom. Zo susedného nižšieho domku volaly na mňa dve decká: »Žide! Žide!« Nie hádam preto, že by moja tvár upomínala na egyptských nedobrovoľných tehlárov, ale pretože tam

útle mládež každého drží za Žida, ktorý nosí nemecké šaty. Uznám, mrzelo ma to: už čokoľvek, ale Židom sa mi nechce byť. A to tým menej, keď som zbadal, že jedno z deciek, desaťročná dievča, malo utešenú tváričku a oči pravé nezabudky. Mladší, chlapček, bol rusý, dosť špinavý, ale svieži a čiperný ako vlčá. Ja vám nesiem lásku, vy znachorence, ja som v stave čez vaše belasé a temné očka preniknúť do vašich dobrých dušičiek, ja teším sa, že máte kďedel bielych húsok, tučné voly, dojnú kravu, bujnú kone, mňa pýchou plní váš krásny dom, vaše buclaté líčka, a vy ... že Žide, Žide! No dosť, zato moja láska nevyhasne a moje oko neztratí svoju vnikajúcu silu.

V sade pri veľkom dome zapalovaly sa skoré okruhllice. Obloky domu na hlucho zatvorené boli plechovými okenicami. Pusto bolo na dvore, nemo stála šopa, blesky slnka opieraly sa o biele, široké, kamenné plotne násypu. Na čerešniach pred domom čvirikaly vrabce — celé křdľe tohoto vtáctva húpaly sa na konopiach s druhej strany cesty. Pole bolo oddelené od cesty kamenným plotom, kyklopským. Domy kopaničiarov stoja v centre ich pozemkov, tak že gazda, vyjdúc pred dvere na kamenný násyp, má pred sebou celé svoje malé kráľovstvo.

Čez konopné pole vedie chodník ku príkremu kopcu. Len pár krokov a už sa musíš driapať hore skalitým vrškom. Z lava čnie kolmo malebná skala, v pravo nízkym krovím stúpa ledva viditeľný chodník šikmo nahor.

Vyšiel som trápne na vrch a očiam mojím ukázalo sa krásné panoráma. Bezprostredne u päty vrchu domy Bašnárov, ponad ich strechy vidno malebnú dolinu, vedúcu až na Brezovú. V diaľke vidno imponujúce stavisko brezovského chrámu, postaveného na vršku. Jeho biele steny kontrastujú s tmným úzadím hôr. Vysoké Bradlo panuje nad nimi. Na pravo, v šerej diaľke obkľučujú obzor Biele Hory, ich západné kupy tratia sa za obzorom. Celkom s prava vlnia sa vršky a pahorky, zarastené bučinou; tam z bučiny vykukajú šedé rummy hradu Branča. S tejto strany je Branč neúhľadný, nížky, kdežto od senicko-sobotištskej cesty javí sa veľmi majestátne.

Sedel som na kopci a hľadel veselo na prívetivé krásy kraja. Skoro počul som hovor. Vysoký šuhaj so starou babkou išli s druhej strany od Turej Lúky a sadli neďaleko odo mňa na machom obrastený balvan. Babka mala biely, vráskovitý obličaj, bielu šatku na hlave, biely prucliak, biely rubáč ... bola fanaticky biela. Jej kasanica robila tisíc záhybov. Na nohách mala úhľadné botky, že som až obdivoval útlosť jej nohy. Rukávce len tak jagaly sa v jasných lúčach slnka ... len jej ramená boli až do brunasta ohorené.

Mladý šuhaj bol sviatočne oblečený v jasnomodrých nohaviciach a kabanici so širokými gombíkmi. Široký ťažký klobúk okráslený bol cafrangami a na traslavých drôtkoch pripevnenými umelými kvetmi a sklenenými guľôčkami. Okrem toho vialo mu s neho kohutie pierko a pri ňom svižná halúzka rozmajrínú. Celý švihák. Z niektorých slov, ktoré si povedali tvrdým svojím nárečím, dohádala som sa, že je to syn s matkou.

Prihovárал som sa k nim a pozoroval prísne na ich slová i pohyby. Babka hovorila jadrne, úsečne, skoro v epigrammoch, preplietala svoje sady porekadlami. O chvíľu vedel som celú históriu jej nespleteného života. Staršiemu synovi odovzdala celý svoj majetok, sama vymienila si dôživeň, čo sa Častejšie stáva v tomto kraji. Ale syn nebol hodný toľkej lásky: vysankoval matku z domu. S mladším synkom odťahovala sa k sestre; on jej bol verný do ostatného krajíčka. Pri tejto pochvale pozrela na mlčiaceho syna.

»A včul ideme do Bašnárov tu dolu na robotu!« dokončila, »nikdy bych toho nebola sa nazdala od pankharta; vždy bolo zamosúrené, ako by nebolo vedelo do troch načítať. Ale keď sedí raz žobrák na koni, ani čert ho nedohoní. Ja som sa nalietala k fiškálom, dieru som vystála u súdu v ambite — nech tam pekelný plameň zhltnie všetky súdy a všetkých fiškálov! Odreli ma a chlapčisko zvíťazilo nad matkou.«

V babke bolo viac hnevu než ľútosť. Celá osoba, čo ako pomýlená skrividlivosťou, cítila sa silnou. Veľké čierne oči behaly jej nespokojne, keď hovorila; keď mlčala, mala ústa srdito sovreté.

Všetkého príčina je nevesta,« poznamenal konečne syn, ako by sa bol hanbil predom mnou za brata.

»To čertovo motovidlo! Pobehajka,« rozšrdila sa starenka, »ako had vlezla starej žene do rukáva! Cifry, cafry ... i frajeri budú, na každého mužského sa vyškieľal A teraz pýši sa na mojom grunte, trepe konope z môjho konopiska! Veď sa pokutuješ, neposlušný Martine! Budeš jej mať vyše krku, ty nepodarenc nepodarený!« Babka rozohnila sa do žerava. Oči jej blýskaly sa zlým ohňom.

»Ale načo tak horlíte; pomáhajte si, poradím vám dobrého advokáta, našinca, pána Fajnora v Senici.«

»Ach, trci-frci, kňaz Ondrej! Aj oni sú z toho panského plota kôl i s ich dobrým advokátom! Ešte i výžinky mám nosiť pánom do hrtana? Zárobok želiarsky, mozole starých rúk? Panská láska na zajačom chvoste. Posledný mech jačmeňa predala som na štemple! Pekné to byly štemple! Vstrčil moje šupáky ten Korontály — bohďaj mu psi na kare trúbili — hlboko do vrecka, vpučil

svoje hrubé, masťné brušisko a vypútil oči ako hálky. »Dobre, dobre, osoba! Už je všetko v poriadku. Nachystajte si ešte groše na sentenciu. S Bohom!«

Z baby len tak sršala nenávisť k »pánom«, k súdom a fiškálom. Mňa to veľmi zasmútilo. Smutná vec, že ľud býva vohnatý do citov nenávisť a ľudí vyššej vrstvy a vzdelania považuje za svojich prirodzených nepriateľov. Moje ideále (bol som vtedy ešte veľmi mladý), závojom pokryly si tváre, cítil som disharmoniu v sebe, v národe, v celom svete. Mladý človek hľadá na svet cez farbisté sklíčka svojich citov. Tedy i ja som »z toho plota kôl«, ja, ktorý si namýšľam, že verne milujem svoj slovenský ľud? Jeden kričí na mňa »Žide!«, druhý vo mne vidí priam vraha a sdercu. Ako bude možno nášmu národu objasniť potrebu vzdelanejšej vrstvy a naučiť ho robiť rozdiel medzi Korontalym a Fajnorom? V mladom ohni počal som hneď na Bašnárovom kopci poučovať svoju rozzúrenú starenku. Líčil som nadšene snahy šlechtných »černokabátnikov«, spomínal som národ, jazyk; ako oni, tí šlechtní »černokabátnici«, bránia práva ľudu, národa, jazyka, ako píšu knihy, skladajú piesne ... Môj hlas chvel sa oduševnením, rukami posunkoval som ... A veď tuším urobil som na starenu dojem; jej nepokojné, čierne oči ustálily sa a pozeraly vnímavu na mňa. Najprv hľadela prosto, neveriaco, potom ticho, ako sa mne zdalo, veriaco. Konečne usmiala sa:

»Mladý pán, ale bude z nich za farár!« poznamenala sucho, a mladý šuhaj, počúvajúcí moju reč s polo otvorenou perou, zakýval hlavou. Mne srdcom prebehol studený pocit sklamaní a zúfania. Pamätám sa na podobný pocit, keď som bol raz ako chlapec padol do obilnej jamy a cítil sa bez pomoci v hĺbinách žltej, sliznej zeme. Ale vtedy som aspoň mohol kričať a privolať strýca Papánka (nech mu je zem ľahká na hľbockom cintoríne), ktorý mi do jamy podal rebríček a pomáhal mi na svet Boží. Ale tu na Bašnárovom kopci nemáš na koho zavolať, nemáš rebríka, nemáš strýca Papánka!! Si v jame!

»Mamka, poďme, už bude poľudnie!« riekol chladno syn. Starena vstala s balvána, syn jej zodvihol nôšku a oni spúšťali sa ticho šikmým, strmým chodníkom. Biela kasanica stareny za každým krokom hlasno plieskala o holičky. Šuhaj šiel napred a podopieral matku.

»Bože môj!« vzdychol som si, hľadiac za odchádzajúcimi, »jeden syn vyhádza matku a druhý ju takto milo podopiera!« Keď prešli konopnisko a preliezli kamenný plot, zaštekali u Bašnárov psi a vrhli sa na pútnikov. Psov odvolal silný mužský hlas, ich štekot premenil sa na zlostné zavýjanie. Predo mnou ležal krásny kraj v horúčosti poľudného slnka. Ľahké pary ťahaly sa k modrianskym

NA BAŠNÁROVOM KOPCI

dalekým horám a zatienily dva kupolovité kopce. Z bedra Bielej Hory vykukal hrad Korlát, v rumoch ako jeho blíženec Branč. Cesta na Barvínek svietila bielou stuhou a tratila sa na vrchu. Prítržské strmé kopce zastavovali výhľad na vlnovitú rovinu senicko-šaštínsku a zužovali obzor. Skupenina hôr na východe, bližšia a tmavšia, dopĺňovala obzor. Okolo mňa medzi skalami rástla materi-dúška a miestami červenal sa zrelý, chutný trúskapec: hore červený, ku spodku biely, ako by mal fez na hlave. Nad brezovskými horami zdvihly sa tmavé oblaky s jasno-bielymi okrajkami a tisly sa mocne do výše. Sviatočná tichosť rozhostila sa po kraji, i slabučký vetrik zatíchol. Zahrmelo v diaľke temno a hrozivo. I spustil som sa s druhej strany, menej príkrej, dolu Bašnárovým kopcom a prebehol čerstvým krokom chladisté úbočiny. Nezdadlo sbehol som na prašnatú cestu, ktorá bola už zastrakatená veľkými kvapkami predbúrkového dažďa. S posledného, žltými úhormi pokrytého kopca zjavily sa mi slamené strechy Turej Lúky, z ktorých jedna skryla ma práve keď sa spustil tuhý lejak.